

**MEHMET ÂKİF
VE TÜRKÇE**

Araş. Gör.
Harun YILDIZ

Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

Mehmet Âkif Ersoy, hiç kuşkusuz yüce Türk milletinin son yüzyılda yetiştirmiş olduğu ender şahsiyetlerden biridir. Gerek edebî hüviyeti, gerekse bir fikir ve mücadele adamı olarak çizmiş olduğu portre, bizler için son derece önemlidir. Tıpkı Hazreti Peygamber gibi 63 yaşında hayata gözlerini yuman bu "karakter heykeli" insanın, yeni nesillere bütün yönleriyle tanıtılması gerekmektedir.

Âkif hakkında yazılıp çizilenler, onun daha çok edebî şahsiyeti ve karakteri üzerinde yoğunlaşmıştır denilebilir¹. Biz ise bu yazımızda onun Türk dili karşısındaki tutumunu ifade etmeye çalışacağız.

Bilindiği gibi şâirliğinin yanısıra nâsirliği de bulunan Âkif'in, nesir vadisindeki kalem tecrübeleri zayıftır².

Bu itibarla, onun dil özelliklerini izaha çalışırken, daha çok şâirlik vasfını ön planda tutarak; Mehmet Âkif'in Türkçesi, keyfiyet

¹ Mehmet Âkif ile ilgili olarak bkz.: N. Malkoç Öztürkmen, **Mehmet Âkif ve Dünyası**, Ankara 1969; N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, c.2, İstanbul 1971, s.1151-1162; Kenan Akyüz, **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, 3. baskı, Ankara 1970, s.534-547; **Milli Kültür** (Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı), S.55, Aralık 1986; **Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy**, Marmara Üni. Yay., İstanbul 1986; **Türk Edebiyatı** (Mehmet Âkif Anıt Sayısı), 158.S., Aralık 1986; Emin Erişirgil, **İslamcı Bir Şâirin Romanı**, İş Bankası Yay., Ankara 1986; Orhan Okay, **Mehmed Âkif -Bir Karakter Heykelinin Anatomisi-**, Akçağ Yay., Ankara 1989; Kazım Yetiş, **Mehmet Âkif'in Sanat, Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler**, AKM. Yay., Ankara 1992, s.46.

² H. Basri Çantay, yakın arkadaşı Âkif'in nesri için şunları yazar: "*Mehmed Âkif merhum baş muharrirliğini ettiği kendi mecmuasında yıllarca nesirler yazdı. Gerek ecnebi dillerinden yaptığı tercemeler, gerek muhtelif mevzûlara dâir yazdığı yazılar pek çoktur. Fakat, tercemelerinde ve şiirlerinde gösterdiği o yüksek muvaffakiyetleri kendi nesirlerinde -maal'ese- gösterememiştir. Bu, bir hakikattir.*", **Âkifnâme**, İst. 1966, s.95.

itibariyle nasıl bir manzara çiziyordu; çağdaşları ile karşılaştırıldığında, dili kullanışı ile ilgili olarak neler söyleyebiliriz; belli bir gelişme ve değişme gösteren sanat macerasından dili nasıl etkilendi, bu dil eserlerine nasıl yansdı?... gibi sorulara cevap arayacağız...

Çağımızın önde gelen felsefecilerinden Martin Heidegger, "*dil, insanın evidir*" der. Bu evin fizik ve ruh planında anlaşılabilmesi, biraz da ait olduğu cemiyetin ve devir şartlarının tanınması ile mümkündür. Bunun yapılabilmesi ise devir, şahsiyet ve eser üçgenini göz önünde bulundurarak çepeçevre bir tahlili gerekli kılmaktadır. Genel mânâda Âkif'in Türkçesi dediğimiz zaman, en başta onun yaşadığı dönemi ve bu dönemin dil husûsiyetlerini gözden geçirmemiz icap eder. Bu husûsun belirlenmesi, onun dil karşısındaki tavrının tam olarak ortaya konmasında, anlaşılmasında bizlere yön gösterecektir.

Şu tespiti başlangıçta yapmamızda fayda vardır: Dil meselesi, Mehmet Âkif'te felsefî mânâda bir problem olarak "var" değildir. Bu itibarla, bir Genç Kalemler hareketi mensuplarında görülen dilin felsefî bir fenomen olarak ele alınışı hâdisesine Âkif'te rastlayamayız. İster dilin (langua) yönünden, isterse (parole) yönünden bakalım, Âkif'in dili deyince, herşeyden evvel, devrinin dil özelliklerini temsil etmiş bir sanatkârın "dil taşıyıcılığı"ndan söz edilebilir. Bu husûs, felsefî açıdan yapılabilecek değerlendirmelere imkan tanımasa da en azından sosyolojik birtakım istidlâllere ulaşmamıza kapı aralamaktan da uzak değildir.

Âkif'in eserlerini vermeye başladığı dönem ile vefatı arasındaki zaman dilimini, Prof. Zeynep Korkmaz'ın da vuzûhla belirttiği gibi, fikrî ve edebî alanda katetmiş olduğu mesafeye paralel olarak üç döneme ayırmak uygun olacaktır:

1. İlk eserlerini vermeye başladığı dönemdeki dil ve üslûp özelliği,
2. San'atının gelişme ve olgunluk devrindeki dil ve üslûp özelliği,
3. Son dönemlerindeki dil ve üslûp özelliği³.

1873'te doğan Mehmet Âkif, edebiyat âleminde sahneye çıktığında, bir başka ifadeyle ilk şiirini yayımlandığı (1895) sıralarda henüz yirmi iki yaşında bir gençtir⁴. Mektep dergisinde yayımlanan bu şiir ile başladığını gördüğümüz edebî serüveninin şüphesiz bir de arka-planı vardır. Meselenin bu boyutu

³ Zeynep Korkmaz, "Mehmet Âkif Ersoy ve Türkçe", **Mehmet Âkif Sempozyumu**, Hacettepe Üni. Yay., Ankara 1976, s.25-47.

⁴ Kenan Akyüz, a.g.e., s.534 vd.

biraz da Âkif'in nasıl yetiştiği ile alâkalıdır. Henüz yetişme çağlarında iken, edebiyat âleminde popüleritesini sürdüren Muallim Naci, Abdülhak Hamid gibi sanatkârların dışında Hâfız-ı Şirâzi ve Sâdî gibi doğu klasiklerini de zevkle takip ettiğini ve büyük ölçüde edebî iştiyâk ve istidâdını bu kaynaklarla beslediğini düşünürsek, Âkif'in edebiyat dünyasına attığı ilk adımların nasıl bir atmosferi ihtivâ ettiğini de bilmiyorum izah etmiş olur muyuz. Bunun yanında öğrenimini sürdürürken Fransızca tahsil ettiğini, ayrıca özel olarak Arapça, Farsça dersler aldığını da belirtmekte fayda vardır; zira onun sanatının ve vokabülerinin hangi tesirler altında şekillendiği husûsunda bu unsurların da ehemmiyeti büyüktür. Nitekim klasik şiire yönelmesinde bu beslenme pınarlarının tesiri, söz konusu devrede vücut bulan eserlerinde kendisini açıkça belli eder. Şahsî ve dinî birtakım duyguları, bilinen kalıplar içinde ifadeye çalışan Âkif'in bu dönemdeki (1898-1908) dili de ister istemez "eski"nin bir devamı, taklidi niteliğindedir⁵. Kısa süren bu dönemde;

"Ey rûh-ı fezâ-gerd, giran-seyr-i harîmin

Ey nâtika, dembeste-i esrâr-ı azîmin" (*Tevhîd Yahud Feryâd*, I.Safahat, 16)^(**)

"Hurûşan bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenarından;

Girîzan rûh-ı ulviyyet harîminden, civarından" (*Meyhâne*, I.Safahat, 32)

"Nûr-ı hayât ufuklarını herc ü merc eden,

Leylin şedîd zulmetini rûha mezc eden!

Envâr-ı mihr-i fikri sen ey hâksâr eden

Meyyitlerin izâmı gibi târumar eden!" (*Acem Şahı*, I.Safahat, 69)

ya da;

"Ey bülbül-i ter-zebân-ı irfân

Dem-beste nevâlarınla vicdan" (*Hasbihâl*, I.Safahat, 45) gibi mısralar düzen bir Âkif vardır karşımızda... Bu ilk devre, Tanzimat Devri Edebiyatının (1860-1896) son demlerini yaşadığı, Servet-i Fünûn Edebiyatını (1896-1901) temsil eden zümrenin edebiyat gündemini meşgul etmeye başladığı, Fecr-i Âtî topluluğunun ise kuruluş aşamasına geldiği zamana tekâbül eder. Millî Edebiyat Cereyanının (1911-1923) doğması için ise

⁵ F.Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Ersoy*, 2. bas., İstanbul 1973, s.7-11.

^(**) Verdiğimiz şiir örneklerini M. Ertuğrul Düzdağ tarafından hazırlanan *Safahat* (K.B.Yay., Ankara 1989)'tan aldık.

Balkan Harbi felâketinin yaşanması gerekmektedir ve ona daha vakit vardır. Bu süreç dikkate alındığında, devrin dil anlayışının Âkif'teki yansıması de tahmin hudutları dairesindedir. Öyle ki, Tanzimatçı nesille başlayan halka açılma düşüncesinin tabîi bir neticesi olarak dildeki kısmî sâdeleşme hareketi, söz konusu dönemde klasik devri aratmayacak derecede ağıdalı, anlaşılmaz bir hâle gelmiştir⁶.

Millî Edebiyatın muştucusu sayılan Mehmet Emin'in *Türkçe Şiirler* (1898)'inin yayınlanmasından ve hele beyannâmelerinde "*dilimizin açık, sâde, güzel, ilim lisânı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak*" olduğunu vurgulayan Türk Derneği (1908)'nin kurulmasından sonra, dilde sâdeleşme düşüncesi yeni bir boyut kazanır. Meşrûtiyet hareketiyle başlayan bu devrenin siyâsî yelpazesindeki renklilik, kısmî cephe farklılıklarıyla dil sahasına da taşınmıştır. Bir tarafta Servet-i Fünûncuların anlayışını sürdürenlerin ağıdalı dili, bir tarafta Türk Derneği'nin etrafında kümelenenlerin hedefledikleri sâde Türkçe, diğer tarafta da alışkanlıklarından vazgeçemeyenlerin kullandıkları eski dil vardır. Mehmet Âkif, saydığımız bu dil cephelerinin üçüncüsünde yer alır. Dil sahasındaki bu renklere kısa bir süre sonra Genç Kalemler'in başlattığı "*Yeni Lisan*" hareketi de eklenecektir ki, bunlar da "sâde Türkçe"den yana tavır koyacaklardır⁷.

Mehmet Âkif'in ilk dönem şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelerin kesifliği, özellikle 1908'den sonra yazmaya başladığı şiirlerinde kısmen azalmaya başlamıştır. Âkif'in dil tutumundaki bu değişiklik, şiirlerindeki konuların sosyal hayata açılmasıyla ortaya çıkmıştır, denilebilir. Kenan Akyüz'ün ifadesiyle Âkif, bu dönemde "fertilikten cemiyetçiliğe yönelmiştir" ve cemiyet hayatını terennüm etmek, mahallî bir edebiyat yapmak arzusundadır⁸.

Bu anlayış değişikliği sayesinde Âkif'in dili, mahallî bir havaya bürünecektir. İçinde yaşadığı cemiyetin dertlerine eğilen sanatçının halkı anlatırken sergilediği realizm, dil itibarıyla de Âkifi halka yakın, halkın anlayabileceği bir noktaya itmiştir. Halkın arasındaki hayat tablolarını en

⁶ A.Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Ankara 1972, s.178-193.

⁷ Geniş bilgi için bkz.:Y.Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi, Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara 1995.

⁸ K.Akyüz, *A.g.e.*, s.542, 544.

canlı sûrette tasvir edebilme kâbiliyeti ile "âdeta Hüseyin Rahmi'nin romanlarıyla, Ahmet Rasim'in makaleleriyle yaptığı işi, şiirleriyle yapmaya çalış"an Mehmet Âkif, nazım tekniği itibarıyla de Fikret'in Türkçe'ye ısındırdığı aruza, "halkın dilini terennüm edecek bir yumuşaklık vermiş ve bu suretle devrinin en kuvvetli aruz şâiri" olmuştur⁹. Bu sayede, sanatına halkın kelimelerini, deyimlerini, inançlarını ve folklorunu katan bir Âkif ortaya çıkar. Deyim yerindeyse, Âkifi Âkif yapan husûsiyetler de bu zemin üzerinde teşekkül eder. Siyâset olarak İslamcılık cereyanını benimseyen Âkifi, çağdaşlarından farklı bir konuma getiren, herhangi bir edebî muhite bağlanmayıp müstakil bir çizgide harekete yönelten husûslardan biri de bu noktada kendini göstermektedir. *"Güttüğü amaca bütün hayatında ve şiirlerinde hep sahip çıkmıştır. Bu onun şiirlerinin ayrı bir kuvveti olan katıksız samimiyetinde yaşamaktadır. Bunlar inanmış bir insanın duygularını, düşüncelerini sunar bizlere. İslamî ilimlere olduğu kadar, çağının müspet ilmine de vâkıftır ve bunu savunmaktadır. Milletimizin de bunları öğrenmesini, anlamasını ve uygulamasını yürekten istemektedir"*¹⁰. Kendi iç âleminin çemberinden sıyrılarak topluma yönelen Âkif'in "İslam Birliği" idealine bağlı şiirlerinde kullandığı dil, önceki devre göre oldukça sâdedir. Hatta bu dönemde Âkif'in "argo" tâbirleri kullanmakta bile bir beis görmediğine şahit oluruz. Çoğu, eskilerin "muhâvere" dedikleri konuşma tarzında kaleme alınmış şiirlerindeki samimi söyleyişler, Türkçe'yi bütün ritmik nüanslarıyla dalga dalga çoşturan¹¹ bir yapı arz eder. Bu dönemde Âkif, yaşayan ve konuşulan canlı dile yönelerek, şiirlerinin dil ve üslûp yapısını da doruğa yükselten bir gelişmenin içine girmiştir. Dil konusuyla da alâkalı olması hasebiyle aşağıya aldığımız şu parça, bunun en çarpıcı örneklerinden birini oluşturur:

"-Aman şu 'hâlet-i rûhiyye', bir de 'mefkûre'

Ayıp değil ya, gıcıklar benim sinirlerimi!

-Niçin sinirleniyorsun? Taassubun yeri mi?

⁹ H.Tevfik Gönensay, **Tanzimattan Zamanımıza Kadar Türk Edebiyatı Tarihi**, İst.1946, s.224-225.

¹⁰ O.Şaik Gökyay, "Mehmet Âkif Ersoy'un Dili Üzerine", **Millî Kültür**, S.55, Aralık 1986, s.10-11.

¹¹ Önder Göçgün, "Mehmet Âkif'te Türkçe'nin Zaferi", **Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Konya 1991,s.432-438.

Biraz değişmeli artık bu eski zihniyyet.
'Lisana hiç yenilek sokmayın!' demek: cinnet.
-Hayır, taassub eden yok... Şu var ki: icabı
Tahakkuk etmeli bir kerre; bir de erbâbı
Eliyle olmalı matlûb olan teceddütler...
Düşün ki böyle midir bizde?
-Şüphesiz.
-Ne gezer!
Delili: kendi sözündür...
-Kimin, benim mi?
-Evet.
-Ne söylemiştim unuttum...
-Canım şu 'zihniyyet!'
-Beğenmedin mi? Fransızca yok mu 'mantalite'?
Onun mukâbili...
-Zaten budur ya derd işte!
Tasarrufatını aynen alırsak İngilizin,
Fransızın, ne olur hâli, sonra şivemizin?
Lisanın olmalıdır bir vakar-ı millîsi,
O olmadıkça müyesser değil teâlîsi." (*İki Arkadaş Fatih Yolunda*, IV.
Safahat, 212).

Bu ifadeler, bir bakıma Âkif'in dilde yenileşme konusundaki tavrına da ışık tutmaktadır.

Şiirde "hece-aruz" tartışmalarının yapıldığı bir devirde Âkif'in aruz vezninden vazgeçmemesini "bir geç kalmışlık" olarak değerlendirenler varsa da¹², onun şekildeki bu tercihini bir yana bırakıp asıl, dil meselesine yönelik tasarrufu üzerinde durmak gerekir. Mehmet Âkif'e göre dilde yenilik yapılırken başka milletlerin tasarrufatı aynen alınmamalı, "lisânın vakar-ı millîsine" riâyet olunmalıdır¹³. Sırat-ı Müstakim¹⁴'deki "Hasbihâl" başlıklı

¹² bkz. H.Tevfik Gönensay, A.g.e., s.224.

¹³ F.Kadri Timurtaş, **Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz**, İst. 1962, s.127-128.

¹⁴ *Sırat-ı Müstakim*'in ilk sayısı 30 Şaban 1326 (27 Aralık 1908)'da çıkmıştır. Sahibi, Eşref Edib, baş yazarı ise Mehmed Âkif'tir. 183. sayısıyla birlikte (8 Mart 1912) *Sebîlü'r-Reşâd* adını alan ve 1922'de yayın hayatı sona eren dergi toplam 641 sayı çıkmıştır.

yazılarının birinde; "Evet, lisânın sâdeleştirilmesi farzdır. Gazetelerde zabıta vukuatı öyle ağır bir lisânla yazılır ki avam onu bir dua gibi dinliyor" diyen Âkif, sözlerinin devamında ise "Avamın anlayabileceği meani avamın kullandığı lisân ile edâ edilmeli" görüşünü savunur.

Sadeleşme taraftarlarının Arapça ve Farsça kelimelere karşılık diğer Türk lehçe ve şivelerinden bazı kelimeleri almayı teklif etmeleri, özellikle de İkdâm gazetesindeki yazılarında bu görüş doğrultusunda seçtikleri kelimeleri kullanmaları üzerine kaleme aldığı bu yazısında Âkif, lisândaki sâdeleşme hareketinin, ehil kişilerce yapılmadığı yahut aceleye getirildiği takdirde yanlış mecârlara yol açabileceğini de belirtir: "...maksat Osmanlıların lisân-ı resmîsi olan Türkçeyi bütün dünyadaki Türklerin anlayabileceği bir hale getirmektir, zannederim. Lâkin azıcık insaf edelim ki tutulan yol oraya gider mi? Hepimizin bildiği, hem başka bir lisandan alınma olduğunu hatırına getiremeyecek kadar iyi bildiği kelimeleri unutturarak hiç birimizin bilmediği ta'birleri kabul etmek suretiyle mi lisânımızı sâdeleştireceğiz. (...) Lisânımız bu hale gelebilmek için asırlar geçmiş. Bunu bir senede yıkıp yenisini yapmağa çalışmak garip bir teşebbüs olmaz mı? Bir mu'teriz diyebilir ki: İyi amma siz tabî bir Türkçe olmadığından şüphe edilmeyen bu lisânınızı muhafazaya devam ederseniz, zararlı çıkacaksınız. Çünkü sizi Buharadaki, Sibiryadaki, Kırımdaki, Kafkasyadaki Türkler anlamayacak. (...) İtiraz yekten kuvvetli görünüyor. Lakin pek çürük: Çünkü bu saydığımız memleketlerin Türkleri birbirinin yazdığını anlamıyor ki... Evet, Osmanlı olmayan Türk unsuru arasında hepsinin anlayacağı müşterek bir lisân tahrir olsaydı belki biz de mümkün olsun, muhal olsun cemaata katılmak arzusunu gösterirdik. Rusyadan gelen Türklerin âkilleri, iyi düşünenleri 'siz Osmanlılar lisânınızı biraz sâdeleştirin, ıslah edin, biz onu kabul edelim; yoksa sizin bize uymaya heves etmeniz hiç makul değildir' diyorlar. Kırımda çıkan 'Tercüman' gazetesinin eski lisânı ile şimdiki arasında ne büyük fark vardır. İşte o gazete bizim Osmanlı Türkçesinin iyi taraflarını almak suretiyle hem dilini hem de o havalideki Türkleri bizim Türkçeye alıştırdı."¹⁵ ifadelerinden de anlaşılacağı gibi -tartışma götürür yanları olmakla birlikte- Mehmet Âkif bu konuda mütedil bir görüşe sahiptir.

15 Abdülkerim ve Nuran Abdulkadiroğlu, **Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri**, Ankara 1987, s.55.

"Mehmed Bey'in hânesine leylen fûrce-yâb-ı duhûl olan sârık, sekiz adet kalîçe-i giran-bahâ sirkat etmiştir' deyip de 'Mehmed Bey'in bu gece evine hırsız girmiş, sekiz halı çalmış' dememek âdeta maskaralıktır" diyen Âkif; her nedense "meclis" yerine "kurultay", "meb'us" yerine "yalvaç", "a'yân" yerine "aksakal" kelimelerinin teklif edilmesine karşı çıkmıştır. Anlaşılan odur ki, yaşadığı dönem itibarıyla, dilde sâdeleşmenin lüzumlu olduğunu savunmuş; ancak, özellikle terimlerde Türkçeleşme hareketine pek sıcak bakmamıştır. Kanaatimize göre bu husûs, Âkif'in, Türk dilinin "başlı başına bir dil olmayıp şarkın iki en mühim lisânı olan Arap (ve) Acem lisânlarının muavenetiyle yaşadığı"¹⁶na inanmasından ve siyâseten farklı bir anlayışta olmasından kaynaklanmaktadır. Elbette burada meselenin psikolojik yönünü de ihmal etmemek gerekir ki, o da, alışkanlıkla ilgilidir. Zira bir sanatkâr için alışkanlıklarının dışına çıkmak oldukça zordur. Bu husus sâdece onun değil, devrin önde gelen diğer sanatçıların da ciddi bir problemidir. Bir münevver olarak Âkif, Osmanlı lisanına âşinadır; o lisanda eğitim görmüş, o lisanda eserler vererek edebiyat dünyasına atılmıştır. *"Dilsiz millet gibi şivesiz dil de yaşayamaz; her memleket nasıl kendi tabîî hududu dahilinde ilerlerse, her dil de fitrî şivesi dairesinde terakkî eder. Lisanın şivesine uymayan eserler mahdut bir kısım halk arasında bir müddet yaşar; lakin sonra da ölür"*¹⁷ demesi de bu yüzdendir.

Sadeleşmeye karşı olmadığı halde onun kafasını kurcalayan bir başka husus da, dilde sâdeleşme hareketinin tasfiyeciliğe dönüşmesinden endişe etmesi ve cemiyet hayatında bir kopukluğa yol açacağını düşünmesidir, denilebilir. Nitekim kendisine: "Şimdi Türk edebiyatında Arabî, Farişî kelimeleri kaldırıyorlar. Bu husûsta siz ne dersiniz?" sorusuna; "Biz bunu zaten yapıyorduk. Ancak bu birden bire olmaz. Yavaş yavaş olmak lazım. Benim Safahatlarım sırasıyla tedkik olunursa görülür. Mesela Âsım, diğerlerine nispetle daha sâde ve Türkçedir" cevabını vererek¹⁸ dilde sâdeleşmeye karşı olmadığını bizzat ifade etmiştir. Hatta Âkif'in önceden kaleme aldığı bazı şiirlerindeki yabancı kelime ve kaidelerin yerine sonradan

16 Mehmed Âkif, "Hasbihâl", **Sırat-ı Müstakim**, 24 Haziran 1326 (1910), C.4, 96.S., s.304'ten nakl. A. Abdulkadiroğlu, **A.g.e.**, s.55.

17 Mehmed Âkif, "Edebiyât", **Sebilü'r-Reşâd**, 24 Şubat 1327 (1911), C.8-1, 183.S., s.9-10'dan nakl. A. Abdulkadiroğlu, **A.g.e.**, s.144-145.

18 Eşref Edip'ten nakl. F. Abdullah Tansel, **A.g.e.**, s.171.

bunların Türkçelerini koyarak bir düzeltmeye, sâdeleştirmeye gittiği de tespit edilmiştir. I. Safahat'ın 1911 yılına ait ilk basımındaki:

"Muhîb yüzlü bir âdem edeb-güzîn-i namaz" mısra'ındaki "edeb-güzîn-i namaz" ifadesi, aynı eserin 1928'de yapılan baskısında Türkçeleştirilerek; "kılar edeble namaz" şeklini almıştır. Yine;

"Cebîn-i hüznünü bir kerre okşayıp indi" mısra'ındaki Farsça terkibi daha sonra,

"Hazin alınları bir kerre okşayıp indi" şekline getirmiştir.

Önceden

"Nefes değil o soluklar birer enîn-i medîd" diye yazdığı mısra'ını ise

"Nefes değil o soluklar kesik kesik feryâd" şekline dönüştürmüştür.

"Atıldı üstüne üç-beş kürek izâm-i remîm" ifadesini ise,

"Atıldı üstüne üç-beş kürek kemikli çamur" diye tamamen

Türkçeleştirmiştir¹⁹. Bu örnekler, Âkif'in dilde sâdeleşmeye gittiğinin en bâriz delilleridir.

Mehmet Âkif'in dil husûsiyetiyle ilgili olarak söylenebilecek bir başka mühim nokta da, çağdaşlarıyla karşılaştırıldığında ortaya çıkar. Onun dili, ne Servet-i Fünûncular kadar ağır, ne de Millî Edebiyat taraftarları kadar sâdedir. Şüphesiz bu dil, Arapça ve Farsça'dan dilimize geçmiş kelimelerden bütünüyle arınmamıştır; ama, en azından -özellikle de tasvir ve konuşma ağırlıklı manzumelerinde kullandığı dil- halkın anlayamayacağı bir dil de değildir. Zaman zaman dalgalanmalar gösterse de "...yazdığı şiirlerde, kelime kadrosu ile olduğu kadar dil malzemesinin kullanılışı itibariyle de, genellikle Âkif'in berrak, akıcı, canlı ve kıvrak bir Türkçesi vardır. Kafiyelerindeki söyleyişi zorlamayan tabîî düzen, birçok kelime ve deyimlerle bezenmiş olan konuşma ve halk dilini bazan bir tahkiye anlatımı, bazan da kılı kırk yaran bir tasvir tarzı, bazen de canlı birer karşılıklı konuşma düzeni içinde ve ustalıklı bir biçimde eserlerine aktarabilmiş olması; hele Türkçeyi aruz vezninin kalıplarına uydurmaktaki büyük kaabiliyeti, onun dil ve üslûbunu hem çok yüksek bir seviyeye ulaştırmış, hem de san'at hayatındaki başarısının ana sırrı durumuna getirmiştir"²⁰. Mahalle Kahvesi şiirini kahve sahiplerine okudukları zaman, kahvecinin, şâiri, "ömrü kahvelerde geçmiş biri" olarak

19 Daha fazla örnek için bkz. F. Abdullah Tansel, *A.g.e.*, s.171-173.

20 Z. Korkmaz, *A.g.m.*, s.39.

nitelendirmesi, hiç kuşkusuz, Âkif'in yaşayan Türkçeyi bir "sehl-i mümteni" rahatlığı ile kullanabilme yeteneğinden ileri gelmektedir. Buradaki dil ve üslubun, ele alınan konu ile bir bütünlük arz ettiği de dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu husûs, yani dil ve konu arasında uygunluk, Âkif'in idealizm yüklü şiirlerinde de göze çarpar.

Kelime kadrosu geniş olan Âkif'in nitelik itibariyle soyut kavramları bile gerçekçi tasvirlerle besleyerek onları hayatın birer parçası haline getirdiği de bir gerçektir. Gerçi son dönemlerinde içine düşmüş olduğu ümitsizlik ve karamsarlık sonucu eski canlılığını yitirmiş de olsa sıfatların, fiillerin ve ünlemlerin onun şiirlerinde mühim bir fonksiyonu üstlendiği, onlara ayrı bir heyecan kattığı görülür.

"Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile...
Âlem aldatmaksı maksat, aldanın yok nâfile!
Kaç hakikî müslüman gördümse... Hep makberdedir;
Müslümanlık, bilmem amma galiba göklerde!
İstemem dursun, o pâyansız mefâhir bir yana...
Gösterin ecdada az çok benzeyen bir kan bana.
İsterim sizler de görmek ırkımızdan yâdigâr
Çok değil ancak necip evlâda lâyük tek şiâr.
Varsa şâyed söyleyin bir parçacık insâfınız
Böyle kansız mıydı -hâşâ- kahraman eslâfınız?" (V. Safahat, 273).

"Eşin var, âşiyânın var, bahârın var ki beklerdin;
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin?
O zümrüd tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun;
Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun.
Bugün bir yemyeşil vâdi, yarın bir kıpkızıl gülşen
Gezersin hânümânın şen, için şen, kâinâtın şen.
Hazansız bir zemin isterse şâyed rûh-i ser-bâzın,
Ufuklar, bu'd-ı mutlaklar bütün mahkûm-ı pervâzın.
Değil bir kayda, sığmazsın -kanatlandın mı- eb'âda;
Hayâtın en muhayyel gâyedir ahrâra dünyâda.
Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perîşandır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir umman hurûşandır?
Hayır! mâtem senin hakkın değil, mâtem benim hakkım:

Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!" (*Bülbül*, VII. Safahat, 435-436).

Mehmet Âkif'in şiir dilindeki bu iniş-çıkışlara, nesirlerinde rastlanmaması ise pek şaşırtıcı gelmemelidir. Zira, mesajlarını daha geniş kitlelere duyurmak arzusu, nesir dilinin çetrefilli bir hâle gelmesini engellemiştir. Cenap Şehabettin'deki halka seslenmeye çalışan nesir üslûbunu küçümseyen tavır, onda tam aksi istikâmettedir. "Âkif'in nesri, esaslı ve amelîdir. Onda sâde ve basit ifadeye yönelme, bu yazılardaki amacın bir parçasıdır"²¹ hükmü, ne kadar manidârdır. Mithat Cemal'in naklettiği şu hâdise, Âkif'in sâdeleşme konusunda nasıl bir noktaya geldiğini göstermesi bakımından hayli ilgi çekicidir: Bilindiği gibi Âkif'in yaptığı bir Kur'an tercümesi vardır. Bu tercümelerinden bazı parçaları gören Elmalılı Hamdi (Yazır) Efendi'nin, "Tercemede cezâlet yok" diyerek dolaylı olarak Âkif'i eleştirmesi üzerine o; "Kur'an tercememde on sene evvel olsaydı cezâlet arardım; şimdi aradığım şey sâdeliktir" cevabını verir. Babanzade Ahmet Naim ile başlayıp da bitiremedikleri Türkçe Sözlük²² çalışması da, işte bu düşüncelerle dolu olduğu devrenin ürünüdür.

21 Âlim Kahraman, "Mehmet Âkif ve Nesir", *Yedi İklim*, 34. S., Ocak 1993, s.6.
22 Cemal Kuntay, *Mehmed Âkif*, İstanbul 1939, s.126.